

může nedýchat; a úplně lhostejno jest mu, v jakém stavu jsou současná filosofie náboženská, současné náboženství i současné církve. Netvoří jimi nebo z nich: nýbrž ze sebe a skrze sebe. Ony teprve *ex post* jeho tvorbu životně náboženskou vykládají, jí pro sebe zužívají, jí třídí a etiketují nebo po případě odmítají. V této vášni nábožensko-životní, která jest hnána sama sebou, která musí žehnouti a se stravovati a již všecko ostatní jest jen záminkou, leží veliký věčnostný rys. Vtěliteli tuto vášň v osobnost a osud lidský byl by nejen veliký a krásný úkol básnický, ale i vzácný příklad čistě lidský, za něž by nemohla náboženství býti dosti vděčna.

Toho Laichter ovšem naprosto nedovedl; ba ani theoreticky, jako záměr a plán, nevstoupilo mu to na mysl.

Napsal pouze román neplodného a povrchního rozumaření o dvou třech otázkách náboženské filosofie, knihu číře papírovou a pustě dekorační; knihu, jakou může napsati jen *estét*, v tomto případě ovšem *estét bez talentu*. Laichter spílá sice kdekomu *estétů*, ale pod svícnem bývá odjakživa tma: vpravdě jest *estét sám* a více než jiní. Že jest bez spisovatelského talentu, nic na věci nemění. *Estét* jest každý, kdo proměňuje život ve formulky, kdo podává místo života schemata; každý, kdo přistupuje k životu z vnějška, a ne z nitra; každý, kdo nevidí a netvoří, nýbrž opisuje z druhé a třetí ruky. A všechny tyto znaky charakterisují román Laichtrův.

Laichter, vím, nebývá pokládán za básníka, nýbrž za myslitele. Sám neustále vystupuje v naškrobené toze, seskládané v tuhé slavnostní záhyby; poněvadž jest neschopen vtipu a humoru, poněvadž stále opakuje slova opravdovost, vážnost, zodpovědnost, jest pojímán a traktován kritikou s největší zdvořilostí jako významný mravně kulturní činitel. Vpravdě jsou však knihy jako Kam od Říma? práce pusté, frivolní a nezodpovědné ve vyšším slova smyslu. Frivolní přes to, že jsou bezmezně nudné; neboť frivolní jest mně každý balík papíru, který ucpává prameny života.

Voják a vojáctví

V starém Rakousku bývaly, pamatuji se, na chodbách některých kasáren nápisy, které chtěly vychovávat t. zv. vojenskou hrdost, nápisy — německé ovšem — asi toho smyslu, že vojáctví jest „Ehrenstand“, povýšený vysoko nad prosté občanství.

V takových průpovídkách a říkacích jest zrnko pravdy vedle balvanu lži, nadutosti a hrubství.

Věřte i dnes, že vojáctví jest čestné, třebas ne nad občanstvím a proti němu; jest čestné ne jako stav, nýbrž jako *mravní poslání a společenská tvorba*. Velcí myslitelé angličtí i francouzští — takový Carlyle, Ruskin a Vigny — mnoho přemýšleli o tom a snažili se zodpověditi si otázku, proč voják byl vždycky ctěn u národů zdravě citících; a došli k tomu, že pro své mravní poslání. Ne proto, že zabíjí a vraždí, nýbrž proto, že *nechává se zabíjet*, přikáže-li se mu to *národní mocí rádně nad ním zřízenou*; ne proto, že ztělesňuje hmotnou moc a sílu, nýbrž proto, že tuto moc a sílu *ukáznil a postavil ji do služeb Myšlenky nadosobní*.

V tu chvíli stává se ze žoldáka rytířem; v tu chvíli jest nástrojem kulturním, činitelem společenské tvorby.

Vigny napsal o tomto problému knihu, již nazval významně *Otroctví a velikost vojenská*; jest z nejvzácnějších pokladů velikého a bohatého pisemnictví francouzského; byla přeložena i do češtiny: přečtete si ji ve volné chvíli a zamyslete se nad ní. Voják Vignyho poslouchá, poslouchá zcela trpně, byť mu přítom i duše krvácela. Vojáctví jest však tím *právě* Vignymu cosi velikého a čestného, velikého a čestného právě pro tuto tragiku naprosté osobní poslušnosti; neboť jest jedinečnou školou mravní kázně: voják učí se *potlačovati své já* s jeho rozmary, zvůli a po případě i s jeho právem na mravní rozhodování a seburčení, a tím dorůstá tragické velikosti.

Dnes ovšem nepředstavujeme si vojáka takto trpného, mravně bezvládného. Chceme, aby myslil za sebe a za svou osobu; aby se mravně rozhodoval; aby měl vyvinuté svědomí osobní, vědomí práva a bezprávi. Ale — a na to vás upozorňuji — *toto myšlení jest také házeň*. Mysletí, *správně* mysliti jest možno jen spoutáním svého já a jeho zvůle a rozmarů, podložením jich pod Zákon; právě myšlení uskutečňuje zákony a koná se samo podle zákonů. Kdo mluví o volné myšlence — volné ve smyslu nespoutanosti —, tlachá a lže. Právo a bezprávi jsou věčné hodnoty mravní a lze si je uvědomiti jen cestou zákonnosti. Myslete tedy, ale myslíte *doopravdy*; a to znamená: *s úctou a poslušností mravního zákona*.

Všichni toužíme po tom, aby nebylo válek, aby spory mezi národy nerozhodovala hrubá moc hmotná, nýbrž tvořivost Ducha, pravda Myšlenky, mravní Řád, Právo a Zákon.

Ale právě ti, kdož upřímně baží po příští této říše Ducha, musí být na stráži a musí ze všech sil připravovatí stezky příští jejího. Duch, Myšlenka, Právo musí být *uskutečňovaný* vždy a všude námi lidmi; my musíme do služeb jejich dáti své životy a nejen dáti je do jejich služeb: po případě *dovéstí položili je i za ně. Byli připraveni jest všechno*, praví Hamlet; to platí zvláště pro vojáka, obránce Myšlenky, Ducha, Pravdy, který dal do jejich služby svou sílu, svůj život, svou smrt.

Zatím v době, kdy Myšlenka zápasí těžce v tvrdém světě skutečností o své vtělení, o své *uskutečnění*, buďte jejimi rytíři vždy připravenými, vždy pohotovými.

Postavte svou sílu do služeb Ducha, do poddanství Myšlenky: ukázněte ji jimi, zušlechtěte ji jimi; v tu chvíli jste ji i zvětšili!

V tu chvíli jste rytíři Ducha, kteří zakládají vládu jeho na zemi; v tu chvíli jste opravdu nejčestnější živel na světě!

V Praze 29. září 1919.

Bázeň ze života

Před válkou zdávalo se nám, že jest to zjev rakouský — působení rakouského ducha v nás — ta zvláštní bázeň ze života, ze zodpovědnosti, s níž jsi se setkával krok za krokem; ta chabost vůle, vyhýbající se zápasu životnímu a jeho nejistotám, ta láska k zátíši a zápeci. Průměrný Čech, dal-li jsi mu na vybranou, aby byl buď sluhou nebo hokynářem, rozhodl se jistě pro první; dal-li jsi mu na vůli, aby se stal buď úředníkem nebo průmyslníkem, ustanovil se jistě na onom, ne na tomto. Průměrný Čech hledal *cosi stálého*; chtěl mít pevné postavení, jak se říkalo, své jistě na prvního, svou pensí na stáří. Nelákaly ho nikterak vyhlídky na životní boj a možné životní vítězství nebo — ztroskotání. Seděti kdesi v kanceláři, jezdit na úředním šimlu, odklimati si na něm dny, měsíce, léta, živořit bez vlastní iniciativy, automaticky postupovat a došplhat se určitého činu — to byl ideál celé řady mužů mladé inteligence. Ne plný, sporný, nejistý život, kterého si musíš denně znova a znova dobývat, nýbrž jen životní rutina: paživot, zdání života. Služba stínu: zdáti se něčím a nebýt tím.

Říkali jsme si, že jest to mravní vada, kterou nás nakazilo Rakousko, starý útvar, který žil také z druhé ruky, stínem, setrvačností, odmocněný život, zvětralý, bez jádra a síly.

Dnes máme svůj stát, ale toto podivné mravní otroctví vleče se dále s námi; nemá chuti odloučiti se od nás; zdá se, že bude třeba nových generací na svobodě zrozených, aby od nás odstoupilo. Útok uchazečův o úřady dostupuje, jak slyším, stupně, který ukazuje na mravní epidemii; ne již jednotlivci, ne určité kruhy, celé vrstvy národa jsou posedlé touhou seděti v životním zápeci: proklímají svůj život, ne probouvatí jej.

Nechci věřiti, že jest to nějaký hlubší rys, nějaký stálý znak české duše; spíše jest pravda, že jest to vlastnost získaná, a sice získaná v posledních desetiletích našeho národního života, v neblahé době, *kdy jsme paktovali s Rakouskem*. Vedla

k tomu přirozeně kompromisní politika, která chtěla vyrovnati život národa s životem státu; v době, kdy byly opuštěny dráhy boje a heroismu, měnil se i život jednotlivcův v obchodní výpočet: bez rizika, s nejmenší námahou co nejrychleji dosíci pohodlí co největšího. Ideál životní se zdrobněl a zmalicherněl: životní chytřáctví vítězilo všude — a s ním ruku v ruce šla nevíra v život, bázeň z něho a přímá zbabělost. Jak jinak bylo v letech šedesátých 19. století: v době opovice, odboje, táborů! Každý pátý, ne-li čtvrtý našinec byl tehdy žalařován z politického důvodu; nyní každý pátý, ne-li čtvrtý byl nějakým státním úředníkem, zřizovatelem, činovníkem. Dědové, otcové, vnuci — jaké by to bylo thema pro velikého romanopisce! Pozvolný rozklad heroického charakteru. Jsme nyní u třetí generace, o níž si vášnivě přeji, aby byla opravdu poslední; po ní puntík a po něm — obrát. Vzestup. Jest nutný; jest otázkou života nebo smrti. Nemůže žiti nový český stát se *starými* lidmi, rozuměj s lidmi staré mentality, starého ústrojí duševního a povahového. Člověk, který nemá víry v život, který nedovede svůj život tvořiti stále znova a znova, vysekati si jej z nebezpečí a nejistot denně, nemůže mít v něm onačejšího místa; nemůže být v něm zejména úředníkem, velitelem, učitelem, vychovatelem.

Bázeň ze života kuklí se, zdá se mi, někdy i ve tvary a snahy velmi ušlechtilé, zdánlivě vědecké a nevývratné. Čtl jsem nedávno článek Matka a dítě od autora, jehož si vážím; nejmenuji-li ho zde, jest to proto, že rozpor mezi ním a mnou není ani mentem osobní, nýbrž jen zásadní, a spíše než protestem jest námitkou nebo upozorněním na moment, který byl tuším přehlédnut. V oně stati maluje autor černými, ale pravdivými barvami utrpení dětí, které se rodí z rodičů biologicky necenných nebo méněcenných, z churavců, lidí nevyhlášených, zatížených, porušených a nehodnotných; za chvíli rozkoše svých rodičů platí dítě svým lžiživotem, strádáním a utrpením, jehož konce není možno dohlédnouti. A článek burecuje svědomí rodičů, pocit mravní zodpovědnosti v nich s naléhavou výmluvností: v říši opravdové svobody ne každý bude smět ploditi děti jakékoli po své libosti bez omezení; neboť vedle svobody živých jest i svoboda nenarozených; vedle práv generací živých jsou i práva generací nezrozených a mohou se dostati s oněmi do konfliktu. Potud jest jistě všechno správné: eugenika má jistě právo hájiti budoucnost proti přítomnosti, neboť budoucnost jest cosi většího a světlejšího než přítomnost již proto, že přítomnost jest jen stupněm a prostředkem k ní. A předvídatost vědecká jest něco, co musí být slyšeno v životě: jest to jedna z forem životního sebeuvědomění.

Ale jest otázka, je-li tato předvídatost úplná a zaručuje-li pravdu celou; není-li jen pravdy půl. Každý z vás povšiml si jistě velikých rozdílů tělesných i duševních, jež bývají mezi dětmi těchž rodičů, mezi dětmi vychovanými stejně, za vlády těchž vlivů a poměrů; a povšiml si i skutečnosti, že generace zdravá a biologicky dokonalá zrodí někdy pokolení bédné a ubohé, jako opačně. To napovídá, že zásady výběru jsou jen pravda relativní, že biologie žádá doplnění zásadami z jiné sféry.

Život nebyl by životem, kdyby bylo možno se ho dopočítati; život jest životem jen tehdy, když jest *tvorbou*, a tvorba znamená vždycky odvalu, statečnost, sázku, vůli rizika, nejistotu až do poslední chvíle a především viru v život, důvěru, lásku, oddanost něčemu vyššímu a nadosobnímu, jehož sluhou se cítím.

Kdo ví, nescházely-li právě tyto mravní vlastnosti ploditelům fyzicky zdatným v případech, kdy děti z nich vzniklé jsou nehodnotné, zvrhlé a zrůdné? Kdo ví,